

УДК: 739.2:745.55

Софія ТРИКОЛЕНКО

НОВІТНЄ ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО: НОВІ ХУДОЖНІ МОВИ, ТЕХНІКИ, МАТЕРІАЛИ, ПРИНЦИПИ ПОЄДНАННЯ

Стаття представляє три принципово різні авторські ювелірні майстерні, творчість яких базується на використанні новітніх матеріалів, технік та нетипових й незвичних поєднань. Використання традиційних матеріалів й технік для створення унікальних авторських виробів родинної майстерні «Yershov» пройшло певну стилістичну еволюцію, сформувавши унікальну на сьогоднішній день тенденцію поєднання в єдиному виробі мінералів, металів та рогу. Стилiстика субкультури стiмпанк знаходить виявлення у прикрасах Iren Fox, створених iз деталей годинникових механiзмiв. Можливостi акрилового скла використовує Катерина Титова, втiлюючи у прикрасах казковi зображення тварин, птахiв, технiчних засобiв. Стаття розкриває також особливостi актуального нинi протиставлення «авторське/масове», демонструє переваги одиничних художнiх рiшень над масовим виробництвом.

Ключові слова: ювелірне мистецтво, сучасні матеріали, новітні техніки, метал, рiг, мінерал, акрил, стiмпанк, мистецтво.

© С. ТРИКОЛЕНКО, 2018

Безмежне розмаїття сучасних прикрас зумовлює актуальність дослідження нових художніх засобів, стилів, технік, матеріалів та принципів комбінування матеріалів. Початок ХХІ ст. став надзвичайно продуктивним для розробників нових засобів фурнітури, часто абсолютно не пов'язаних з традиційними уявленнями про ювелірне мистецтво, проте застосовуваних для виготовлення прикрас як одиничними майстрами, так і цілими фабриками. Нині між майстрами та мистецтвознавцями точаться жваві дискусії щодо того, що можна віднести безпосередньо до ювелірного мистецтва, а що — до декоративно-ужиткового. В обидва спрямування потрапляє виготовлення прикрас, яке прийнято розподіляти за принципом використання дорожocіnnих матеріалів та традиційних технік і, відповідно, використання недорогих матеріалів й новітніх технік. Проте варто зазначити, що сучасні матеріальні засоби та технічні здобутки надають фактично необмежені можливості для винайдення нових цікавих, оригінальних й актуальних форм виробів. Тому викреслювання прикрас із не коштовних матеріалів з поняття «ювелірне мистецтво» можна вважати помилковим. Зокрема чимало майстрів, працюючи із не коштовними або ж взагалі нетиповими матеріалами створюють оригінальні, неповторні вироби. Варто зосередити увагу не на вартості й традиційності матеріальних складових виробу, а на його візуальному вигляді та одиничності. Часто вироби майстра з дроту, бісеру, акрилової смоли чи інших «не ювелірних» матеріалів мають значно більше індивідуальності та естетичної цінності, аніж фабричні коштовності з безліччю однакових діамантів. Зокрема для великих ювелірних компаній характерний потік однотипних виробів, цінність яких обумовлюється лише вартістю матеріалів. Вони складаються з однаково обмежених коштовних каменів, часто-густо зіставлених в ряд або кілька рядів. Такі вироби легко піддаються тиражуванню, оскільки відсутність індивідуальності матеріалу полегшує повтори. Натомість авторські майстерні або ж поодинокі майстри часто працюють з необробленими або самостійно обробленими мінералами, створюючи ескіз безпосередньо для наявного матеріалу. Розробка та використання новітніх стилістик, засобів, матеріалів а також поєднання непоєднаних досі елементів ставить авторські прикраси на принципово новий рівень. Початок ХХІ ст. для ювелірного мистецтва характеризується протиставленням не «коштовне і традиційне / виробне й нетрадиційне», а радше «авторське / масове».

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 3 (141), 2018

Дослідженням сучасних тенденцій в українському ювелірному мистецтві, використання новітніх матеріалів та художніх мов знаходять виявлення в поодиноких працях українських дослідників, критичних відгуках й оглядових статтях. Зокрема становлення вітчизняних ювелірних шкіл на базі державних утворених закладів та авторських майстерень протягом другої половини ХХ століття розглядають Л. Пасічник, З. Чегусова та О. Роготченко. Безпосередньо сучасним митцям присвячені статті О. Росинської, О. Триколенко, С. Триколенко, І. Поп'юка.

Для України сьогодення характерний вир авторських ідей та пошуку візуальних втілень найсміливіших задумів. Початок 2000-х років позначився спалахом новітніх принципів трактування прикрас — на вітчизняних теренах створюються відомі в світовій історії, проте не відомі саме тут типи прикрас, а величезна кількість і широка доступність нових або незаслужено забутих традиційних матеріалів зумовлює появу нових художніх рішень. За Л. Пасічник, «...виявляються нові естетичні грані мистецтва, сміливі експериментальні пошуки митців, нові стилістичні та образно-пластичні вирішення, розширення тематичного діапазону, використання нетипових матеріалів, цілеспрямований відхід від ужитковості» [4]. Зокрема для створення прикрас залучаються необроблені мінерали, пластикові й гіпсові маси, акрилові смоли, дріт із різних металів, ріг, бісер, тканина та ін.. Навіть звичні матеріали стають набувають абсолютно нових форм, постаючи перед глядачами у незвичному потрактуванні. В даній статті я хочу розказати про новітні техніки та принципи використання й поєднання матеріалів на прикладах творчості поодиноких українських майстрів та авторських майстерень.

Окремої уваги заслуговують ювелірні родинні традиції, які, розвиваючись на базі вже набутого досвіду, формують власний творчий стиль [1]. Родинна майстерня «Yershov» спеціалізується на роботі з коштовним камінням, металом і рогом. У багатьох виробках присутні всі ці основні складові. Такі незвичні поєднання в межах одного виробу а також унікальні художні рішення виділяють майстерню з-поміж інших, роблячи її творчість знаковою та цікавою не лише для поціновувачів авторського ювелірного мистецтва, а й для дослідників загальних культурних процесів. Використання рогу великої ро-

гатої худоби у мистецтві загалом та ювелірному мистецтві зокрема відоме давно, проте в Україні за радянських часів у другій половині ХХ ст. було незаслужено забуто. Періодично виникали поодинокі модні елементи, такі як гребні, пряжки й деталі брошок, але ідеї використати ріг як матеріал для створення прикрас із дорогоцінними металами і коштовним камінням не виникали. Майстерня «Yershov» застосовує ріг як основний матеріал, доповнюючи його сріблом та каменями; і елемент рогу як доповнення до виробу з металу із мінеральними вставками. Також необхідно відзначити захоплення майстрів натуральними формами самородків — багато виробів стилізовані під природні, необроблені силуети. Гармонія поєднання самородку, рогу та коштовного каменю породжує асоціацію із могутніми стихіями Землі, що стали основою розвитку людської цивілізації. Певна архаїчність, наближення до зразків мистецтва варварів; і, у той же час, наявність суворих геометричних форм — митці поєднують принципово протилежні художні мови, на стику яких виникає індивідуальний творчий почерк.

Варто докладніше розглянути деякі вироби, які демонструють основні прийоми роботи майстрів. Серія перснів із необробленими аметистами розкриває вміння майстрів підкреслити природну красу матеріалу, мінімізувавши людське втручання в його структуру. Оправи утримують вставки по нижній частині, повторюють форму периметру кристалу і стилізовані під фактуру самородка. Кільце максимально просте, позбавлене декору, суто функціональне.

Срібний перстень із винними топазами так само спрямований на передачу краси матеріалу: майже прозорий великий топаз виступає як лінза, за якою просвічуються структура внутрішньої поверхні оправи, стилізованої під самородок срібла. Перстень нагадує велику краплину роси, застиглу на поверхні срібного самородка. Композицію доповнює маленька вставка з темно-червоного топазу, подібна до божої корівки, що підійшла до краплини. Аналогічно виконаний срібний перстень з кварцом: прозорий рожевуватий кабошон кварцу відображає все довкола, візуально сприймається подібно до краплини ранкової роси.

Принцип самородку витриманий і в інших роботах, зокрема в масивному персні зі скам'янілим равликом. Його масивність (40 x 30 x 38) зумовлює монументальність сприйняття, а імітація природної

поверхні в основі наближає перстень до образів давніх прикрас-амулетів, що несли захисну функцію та підкреслювали зв'язок із природою. Оправа вставки відсутня — скам'янілий равлик підтримується зсередини срібним дротом. Порожнини ракушки були заміщені коричнево-золотистою яшмою, яка після полірування засяяла медовими відтінками. Блискуча відполірована поверхня вставки підкреслена грубістю фактури металу і чорнінням, візуально здається живим равликом, який неквапно рухається самородком. Масштабність персня зумовлює певну непрактичність, позиціонує його як урочисту прикрасу, призначену для надзвичайних подій. Також він може трактуватися як декоративна прикраса, яку споглядають у виставковій вітрині. Унікальність потрактування форми персня перетворила його на досконалий шедевр ювелірного мистецтва, в якому якнайкраще втілено ідею еволюції природних мінералів від сировини до виробу [2, с. 45].

Вироби, у яких основним матеріалом є ріг, демонструють гармонічне поєднання рогу, каменю та металу в єдиному синтезі, спрямованому на епатування глядача. Суворі геометричні форми персня із рогу бика, срібла й вставки топазу становлять повну протилежність псевдо-природним фактурам самородків. Гладко відполірована поверхня чорного рогу втворює гладкій поверхні блакитного топазу, ефектно її відтіняє й підкреслює прозорість кабошону. Такий же художньо-композиційний принцип застосовано і в персні з перлиною: кільце виготовлене з чорного рогу в срібній оправі, як центральну вставку використано невелику круглу білу перлину. В обох виробках срібна оправа має штучно нанесений рельєф подряпин, який утворює різкий фактурний контраст із гладко відполірованою поверхнею рогу. Ця композиційна форма досить популярна для виробів майстерні — її використовують для багатьох пернів з масштабними вставками.

Серія пернів з рогу бика із вставками різних мінералів демонструє вміння майстрів комбінувати матеріали різноманітних форм та розмірів. Срібні оправи вирішені по-різному — від найпростіших гільз, вставлених в рогові кільця, до витончених хвилястих ліній дроту, що охоплюють масштабні вставки.

На прикладах ювелірних виробів майстерні «Yershov» ми розглянули принципи поєднання металу, мінералів природних та оброблених форм й

рогу. Унікальний синтез елементів робить їхні прикраси не лише художньо досконалими та епатажними, а й сакрально-цілісними, наближеними до прадавніх оберегів.

Розглядаючи використання в ювелірному мистецтві сучасних матеріалів та технік, варто сказати кілька слів і про новітні стильові спрямування, зокрема про масштабні молодіжні субкультури, які формують певні вимоги до зовнішнього вигляду, і, як наслідок, до прикрас. На початку ХХІ століття в світі набуває популярності стімпанк — потужна субкультура, зовнішніми атрибутами якої стали елементи техніки вікторіанської доби, такі як: парові та часові механізми, захисні окуляри, прототипи робототехніки, захисні обладунки працівників індустрії, та ін. Світи формуються довкола уявних суспільних устоїв, залежних від досягнень індустрії. Мандруючи шляхом, прокладеним знаменитими творцями ХІХ століття, такими як Герберт Уеллс, Жюль Верн, Альбер Робіда, сучасніші майстри жанру подали своїм шанувальникам потужні моделі альтернативної реальності, докладно описуючи зовнішній вигляд й побут своїх персонажів. Безпосередньо термін «стімпанк» належить письменнику К.У. Джетеру, який в 1979 р. використав його у своїй книзі «Ніч морлоків». Змодельовані в уяві письменників фентезі, альтернативної історії, наукової фантастики події та герої знайшли відображення у всіх галузях моди, ставши невичерпним джерелом натхнення для модельєрів, дизайнерів аксесуарів і прикрас, архітекторів й дизайнерів інтер'єрів [3, с. 167].

Саме стилістику стімпанку обрала для своєї творчості молода українська майстриня Ірина Проскуріна, відома під псевдонімом Iren Fox. Оригінальність авторських рішень підкріплена цікавим підбором фурнітури. Першими матеріалами стали елементи годинникових механізмів, які Ірина заливала епоксидною смолою. Часто рідкісний елемент старовинного годинника ставав основою для виробу, зумовлюючи таким чином його унікальність. Через це деякі її прикраси неповторні, існують лише в єдиному екземплярі. Майстриня обожає відвідувати барахолки, на яких можна знайти цікаві старовинні предмети, або ж матеріали для майбутніх виробів. Часто вона відвідує блошині ринки за кордоном, спеціально вибудовуючи свій маршрут відносно ярмарків та фестивалів. Розглядаючи її ро-

боти докладно, можна відзначити багатогранність творчості Iren Fox — найрізноманітніші за формою кулони, браслети, маски, окуляри, капелюшки... Серед матеріалів переважають спеціально підібрані елементи часових механізмів, фабричні намистини і фурнітурні деталі, проте часто майстриня використовує пір'я та шкіру.

Огляд виробів Ірини варто розпочати з кулонів, стилізованих під модні у XVIII—XIX ст. скелетони — годинники з відкритими механізмами. Філософська концепція скелетонів виникла на тлі бажання показати складність праці майстрів-годинників, яка, на відміну від роботи ювелірів, залишалася непомітною. У виробках Ірини розкривається синтез механіки і декору, праці годинникаря і ювеліра: вона сміливо поєднує деталі годинникових механізмів із декоративною фурнітурою, скріплюючи елементи за допомогою акрилової смоли. Правильні геометричні форми механічних виробів, ускладнені силуети тварин, птахів, комах, рослин — все це формується з різних за масштабами деталей годинника, посилюючи єдину авторську концепцію.

Дрібніші прикраси, такі як сережки і запонки, здебільшого обмежуються застосуванням одного або двох елементів годинникового механізму й кількох сегментів фурнітурних деталей. Для кращого візуального сприйняття невеликих об'єктів цілком доречним є використання основних деталей, які концентрують довкола себе увагу глядача. Такими деталями найчастіше стають саме годинникові елементи, які своєю мініатюрністю і змістовним навантаженням ваблять до себе погляд.

Не зважаючи на те, що в роботах Ірини не використовуються коштовні метали і мінерали, витонченість роботи та складність процесу, а також художньо досконалий візуальний результат представляють її саме як майстра-ювеліра, а не просто майстра декоративно-ужиткового мистецтва. Iren Fox на сьогоднішній день є одним з найбільш цікавих та затребуваних дизайнерів неформальних прикрас, які виводять некоштовну ювелірну справу на якісно новий рівень [5]. На її прикладі яскраво проявляється актуальне сучасне протиставлення авторське — масове, характерне для ювелірного мистецтва.

Акрилова смола як матеріал для виготовлення прикрас набула популярності наприкінці 1990-х років, саме тоді полиці крамниць зарясніли строкати-

ми барвами «пластмасових» виробів. Простота роботи, порівняно низька собівартість матеріалів, інструментів та обладнання швидко зробили її затребуваною для майстрів, а ефектний вигляд готових прикрас надав їй популярності серед покупців й замовників. Нині є безліч видів смол та інших сумішей на акриловій основі, вони використовуються для створення найрізноманітніших візуальних ефектів.

Хочеться акцентувати увагу на творчості української майстрини Катерини Титової, яка створює чудові вітражні прикраси з металевих елементів та акрилового скла. Ця сучасна техніка є похідною від давнього мистецтва емалі, яка налічує не одне тисячоліття. Принцип створення зображення з акрилового скла аналогічний до принципу перегородчастої емалі: Катерина паяє з дроту елементи основи, окремі сегменти яких наповнюються смолою потрібного кольору. Після застигання акрил стає подібним до скла: відповідно до художнього задуму скло залишається прозорим, або ж розміщується на основі, доповнюючи відтінок скла кольором металу.

Розглядаючи комплексно творчість Катерини, варто зауважити її універсальність: майстриня не обмежує себе у виборі ані сюжетів зображення, ані форм, ані типів виробів. Особливої уваги удостоєні наївні напівдитячі малюнки — тварини, споруди, іграшки, які часто стають сюжетами для виробів усіх типів. Полюбляє вона масштабні сережки та каффи, у яких можна втілити цікавий сюжет або ж просто максимально розкрити естетичні можливості вітражних прикрас.

Казкові мотиви знайшли втілення у веселих сережках, брошках і кулонах у вигляді мультяшних тварин, стилізованих дирижаблів, посуду, крапель води та бурульок. Одним із найулюбленіших тваринних мотивів Катерини Титової є веселі такси — майстриня komponує їхні гнучкі видовжені фігури відповідно до структури прикраси. Для додаткових контрастів вона «надіває» на собачок яскраві строкати кофтинки, оздоблює їхні тіла плямами та розфарбовує в різні кольори. Полюбляє вона також зображення мопсів, пінгвінів, різноманітних риб. Саме риби якнайкраще демонструють можливості матеріалу: різнокольорова луска просвічується, переливається на сонці, миготить немов справжня.

Дирижаблі, парашутики, літаки — мініатюрні моделі з напівпрозорого акрилового скла мають плоскі або об'ємні форми, сформовані численними різно-

кольоровими сегментами. Стилiзованi мультяшнi силуети нагадують iлюстрацiї з дитячих книжок, а гра освiтлення оживлює їх та створює iлюзiю руху.

Вироби Катерини Титової пiдносять некоштовнi матерiали й сучасну технiку на якiсно високий рiвень, а оригiнальнi художнi рiшення представляють її творчiсть як цiкавий, ексклюзивний приклад новiтнього ювелiрного мистецтва України.

Обранi для дослiдження авторськi майстернi представляють принципово рiзнi за технiками, матерiалами та художнiми стилiстическими зразками нового ювелiрного мистецтва України, яке набуло становлення в останнi десятилiття. Їхнi вироби спрямованi для рiзних аудиторiй поцiновувачiв, втiлюють вiдмiннi фiлософськo-естетичнi концепцiї. Високий художнiй i технiчний рiвень дають можливiсть стверджувати, що новiтнi авторськi прикраси з некоштовних або напiвкоштовних матерiалiв не поступаються коштовним виробам, а унiкальнiсть та оригiнальнiсть задумiв роблять їх надзвичайно цiнними для мистецтвознавчих дослiджень.

1. Авраменко О. Пiдготовка квалiфiкованих робiтників ювелiрного профiлю на пiдприємствах i в професiйно-технiчних навчальних закладах України : автореф. дис... канд. мистецтвознав / О. Авраменко. — Київ, 2011. — 16 с.
2. Триколенко С. Поєднання природних матерiалiв у виробах ювелiрної майстернi «Yershov» / Софія Триколенко // Сучаснi технологiї та особливостi видобутку, обробки i використання природного камiння. — Київ : ДГЦУ, 2016. — С. 43—45.
3. Триколенко С.Т. Стилi стiмпанк в оформленнi інтер'єрiв / Софія Тарасiвна Триколенко // Проблеми розвитку мiського середовища. — Київ : Компринт, 2017. — С. 166—173. — (Науково-технiчний збiрник).
4. Пасiчник Л. Ювелiрне мистецтво України в контекстi художнього процесу останньої чвертi ХХ — початку ХХI столiття (за матерiалами виставок Києва) [Електронний ресурс] / Лiлiя Пасiчник ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнологiї НАН України. — 2012. — Режим доступу до ресурсу: <http://um.etnolog.org.ua/zmist/2012/27.pdf>.
5. Триколенко С. Iren Fox — ювелiрний стiмпанк [Електронний ресурс] / Софія Триколенко // Український

готический портал. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/30862>.

Sofia Trykolenko

NEWEST JEWELRY: NEW ARTISTIC LANGUAGES, TECHNIQUES, MATERIALS, PRINCIPLES OF COMBINATION

The article presents three fundamentally different author jewellery workshops, whose creativity is based on the use of new materials, techniques and unusual and non-standard combinations. The use of traditional materials and techniques for the creation of unique copyrights of the family workshop of «Yershov» has undergone a certain stylistic evolution, creating a unique tendency today to combine in a single product of minerals, metals and horns. Stylistics of the subculture of steampunk is discovered in the ornaments of Iren Fox, created from the details of clock mechanisms. Possibilities of acrylic glass are used by Katerina Titova, embodying in decorations fabulous images of animals, birds, and technical means. The article also reveals the peculiarities of the current opposition to the «author/mass», demonstrating the advantages of individual artistic decisions on mass production.

Keywords: jewellery, modern materials, the latest technology, metal, horn, mineral, acrylic, steampunk, art.

София Триколенко

НОВЕЙШЕЕ ЮВЕЛИРНОЕ ИСКУССТВО: НОВЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ЯЗЫКИ, ТЕХНИКИ, МАТЕРИАЛЫ, ПРИНЦИПЫ СОЧЕТАНИЯ

Статья представляет три принципиально разные авторские ювелирные мастерские, творчество которых базируется на использовании новейших материалов, техник, нетипичных и необычных сочетаний. Использование традиционных материалов и техник для создания уникальных авторских изделий семейной мастерской «Yershov» прошло определенную стилистическую эволюцию, сформировал уникальную на сегодняшний день тенденцию сочетания в едином изделии минералов, металлов и рога. Стилистика субкультуры стимпанк находит выявление в украшениях Iren Fox, созданных из деталей часовых механизмов. Возможности акрилового стекла использует Екатерина Титова, воплощая в украшениях сказочные изображения животных, птиц, технических средств. Статья раскрывает также особенности актуального ныне противопоставления «авторское/массовое», демонстрирует преимущества единичных художественных решений над массовым производством.

Ключевые слова: ювелирное искусство, современные материалы, новейшие техники, металл, рог, минерал, акрил, стимпанк, искусство.